

26 listopada 1993 r.

RPO/108468/93/III/316/JM

RPO/138661/93/III/316/ID

Sąd Najwyższy
Izba Administracyjna
Pracy i Ubezpieczeń
Społecznych
ul. Ogrodowa 6
w WARSZAWIE

Wniosek

Rzecznika Praw Obywatelskich

o podjęcie uchwały wyjaśniającej zagadnienie
prawne budzące poważne wątpliwości

Na podstawie art. 16 ust. 2 pkt 4 ustawy z dnia 15 lipca 1987 r. o Rzeczniku Praw Obywatelskich (Dz.U. Nr 109, poz. 471 z 1991 r.) oraz art. 16 ust. 2 w związku z art. 13 pkt 3 ustawy z dnia 20 września 1984 r. o Sądzie Najwyższym (Dz.U. Nr 26, poz. 153 z 1990 r. ze zm.)

w n o s z ę

o podjęcie uchwały wyjaśniającej następujące zagadnienie prawne:
-- czy osobę urodzoną w więzieniu lub w łagrze ZSRR, względnie na przymusowym zesłaniu i deportacji w ZSRR, należy uważać za podlegającą w tym czasie represjom w rozumieniu art. 4 ust. 1 pkt 3 lit. a/ albo lit. b/ ustawy z dnia 24 stycznia 1991 r. o kombatanach oraz niektórych osobach będących ofiarami represji wojennych i okresu powojennego (Dz.U. Nr 17, poz. 75 ze zm.) .

UZASADNIENIE

Do Rzecznika Praw Obywatelskich napływają prośby osób zainteresowanych podjęciem sprawy uznania dzieci urodzonych w więzieniach i łagrach ZSRR oraz na przymusowych zesłaniach i deportacji w ZSRR, w związku z okolicznościami II wojny światowej - za osoby, które podlegały represjom wojennym i okresu powojennego, w rozumieniu art. 4 ust. 1 pkt 3 lit. a/ i b/ powołanej wyżej ustawy.

W akapicie drugim preambuły do w/w ustawy z dnia 24 stycznia 1991 r. o kombatantach ... zawarte jest stwierdzenie Sejmu RP, iż "władze III Rzeszy Niemieckiej, ówczesne władze Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich i komunistyczny aparat represji w Polsce są winni cierpień zadanych wielu obywatelom Państwa Polskiego ze względów narodowościowych, politycznych i religijnych. Spowodowały one śmierć wielu milionów, a dla wielu stały się przyczyną trwałej utraty zdrowia".

W duchu tego stwierdzenia, a także dalszych ocen zawartych w pozostałej części preambuły, sformułowane zostały przepisy ustawy obejmujące swym zakresem działania poszczególne kategorie osób w zależności:

- od charakteru ich działalności kombatanckiej (art. 1), działalności równorzędnej z działalnością kombatancką (art. 2);
- przebywania w miejscach odosobnienia podlegających zaliczeniu do okresów działalności kombatanckiej (art. 3). Nadto przepisy ustawy z dnia 24 stycznia 1991 r. stosuje się do osób, które podlegały represjom wojennym i okresu powojennego w związku z przebywaniem m.in. z przyczyn politycznych, religijnych i narodowościowych w więzieniach i łagrach ZSRR (art. 4 ust. 1 pkt 3 lit. a) oraz - na przymusowych zesłaniach i deportacji w ZSRR (art. 4 ust. 1 pkt 3 lit. b) .

Powszechnie wiadomo, że aresztowania i deportacje przez służby bezpieczeństwa ZSRR realizowane były dla społeczeństwa w sposób zaskakujący, bez względu na wiek, płeć i stan zdrowia. W więzieniach, łagrach, na przymusowych zesłaniach i deportacji znaleźli się ludzie wyrwani z ich normalnego biegu życia codziennego i z powodu zbyt uciążliwych warunków stworzonych im w tych miejscach odosobnienia zostali przeznaczeni do biologicznego wyniszczenia. W takich okolicznościach urodzone dzieci, pomimo nawet maksymalnej troski ze strony ich matek, musiały dzielić losy rodziców, narażone na dyskryminujące je warunki bytowania.

Sformułowanie art. 4 ust. 1 zdanie pierwsze omawianej ustawy z dnia 24 stycznia 1991 r. poprzez użyte w nim określenie, iż przepisy ustawy mają zastosowanie do osób, które "podlegały" represjom wojennym i okresu powojennego, prowadzi do wniosku, że zamiarem ustawodawcy było objęcie przepisami ustawy kombatanckiej wszystkie osoby podlegające procesowi dyskryminacji, tym samym również dzieci urodzone w tych miejscach odosobnienia. Stwierdzenie statusu takiego dziecka uzależnione być powinno jedynie od ustalenia, iż jego matka odpowiada wymaganiom przewidzianym w art. 4 ust. 1 pkt 3 lit. a/ lub lit. b/ ustawy z dnia 24 stycznia 1991 r.

Zajęcie odmiennego stanowiska byłoby sprzeczne z sytuacją faktyczną wynikającą z okoliczności "podlegania" przez dziecko tym samym dyskryminacyjnym warunkom życiowym w miejscach odosobnienia, którym poddawana była jego matka oraz z sytuacją prawną tj. z kryterium ratio legis zawartemu w omawianym przepisie ustawy kombatanckiej, którego zasięg podmiotowy obejmujący także osobę urodzoną, w warunkach w jakich znalazła się jego matka, nie powinien nasuwać zastrzeżeń.

Wypada zaznaczyć, że na tle art. 4 ust. 2 - uprzednio obowiązującej - ustawy z dnia 23 października 1975 r. o dalszym zwiększeniu świadczeń dla kombatantów i więźniów obozów koncentracyjnych (Dz.U. Nr 34, poz. 186) określającym uprawnienia

więźniów obozów koncentracyjnych, Sąd Najwyższy w uchwale z dnia 3 listopada 1977 r. (-II UZP 20/77-OSNCPiU Nr 2/78, poz. 29) wyraził pogląd, że osobę urodzoną w obozie koncentracyjnym i po urodzeniu w nim przebywającą, należy uważać za więźnia obozu koncentracyjnego w rozumieniu art. 4 ust. 2 w/w ustawy z dnia 23 października 1975 r. Osoba taka ma prawo do renty określonej w tym przepisie, jeżeli zostanie ustalone, iż stała się inwalidą w związku z pobytem w obozie koncentracyjnym.

W uzasadnieniu do uchwały Sąd Najwyższy zaznaczył, że dzieci urodzone w obozach koncentracyjnych były tak samo więźniakami, jak ich matki więźniarki (...) dzieci były także represjonowane. Odbierano je matkom, zgładzano lub przekazywano do niemieckich domów dziecka lub oddawano je niemieckim rodzinom zastępczym w celu wynarodowienia (...) Osobę urodzoną w obozie koncentracyjnym przez więźniarkę tego obozu, przebywającą w nim z przyczyn politycznych, nie można - zdaniem Sądu Najwyższego - pozbawiać statusu więźnia obozu koncentracyjnego, a tym samym świadczeń przewidzianych w ustawie kombatanckiej. Inne bowiem stanowisko sprzeczne byłoby z poczuciem sprawiedliwości społecznej i intencją ustawodawcy wyrażoną w preambule ustawy z dnia 23 października 1975 r.

Przedstawiony fragment motywów uchwały Sądu Najwyższego znajduje również odpowiednie odzwierciedlenie na tle sytuacji osób urodzonych w okolicznościach wymienionych w art. 4 ust. 1 pkt 3 lit. a/ lub lit. b/ ustawy z dnia 24 stycznia 1991 r. Wobec powstających w praktyce organów administracyjnych wątpliwości wywołanej niejednoznacznym brzmieniem powołanego przepisu ustawy zachodzi konieczność zwrócenia się do Sądu Najwyższego o dokonanie autorytatywnej jego wykładni.

W załączeniu:

- odpisy wniosku

Prof. dr Tadeusz Zieliński

kk